

Раритетна книга

убіж XVI-XVII сторіччя в історії України, час, коли відбувається процес посилення феодального, національно-культурного та релігійного гноблення українського народу Річчю Посполитою. Після Берестейської церковної унії (1596 р.) православна церква офіційно була заборонена, а її прихильники почали зазнавати утисків. Українські магнати та шляхта, які повинні були стояти у форпості захисту свого народу від денационалізації (що функцію перебирає на себе козацтво), поступово спольщується та окатоличується. На Волині батьківську віру найдовше з магнатів зберігає князь Василь Костянтинович Острозький (1526-1608 рр.). Він створює та фінансує різні православні інституції щодо протидії наступові унії та католицизму. Для цього збирає цвіт тогочасної інтелектуальної еліти спочатку в Острозі, а потім в Дермані. У Дерманському культурно-освітньому осередку в 1604 році була видана церковно-богослужбова книжка «Октоїх». В Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського зберігається примірник, що використовувався в богослужіннях у Свято-

вався до поділу своїх володінь між синами, – православним Олександром та католиком Янушем; останній, вихованець єзуїтів, міг припинити діяльність Острозької академії (що зрештою й сталося).

З благословіння патріарха Олександрійського Мелетія Пігаса Острозький реорганізовує Дерманський монастир. Тут зводиться кіновія (спільжительство), засновується школа та друкарня. До реформованого монастиря приймаються не лише ченці, що визнавали правила суворого співжиття, а й освічені люди, про це читаємо у передмові до «Октоїха»: «Монастырь свой, называемый Дерман, со всеми достатками отлучил, на киновию его фундавал, і иноком отдал, на згромажене до него людий богобойныхъ і чернцовъ святобливыхъ в животе и учоных, которым то і друкарню придад, абы двояко і трояко пожиточными церкве і віре святой были, едины молитвами святыми помогаючи, як Солуняне Апостолу Павлу і т.д.». Монастир був осередком освітньо-богослужбової діяльності, де працювали ченці, які мали доступ до бібліотеки. Книжка «Октоїх» була видана в Дермані в 1604 році. Вона складається з двох частин: передмови та самого «Октоїха». Передмова написана українською мовою, а «Октоїх» – церковнослов'янською. Книжка є раритетом, оскільки єдиний примірник зберігається в Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського.

монастирским», тобто вже без ніяких спеціальних грошових надходжень від патрона-власника князя Острозького. Цей друк великий за розмірами (30 см на 20 см), нараховує 336 аркушів, виконаний на якісному папері (має такі ж філіграні, що й Острозька Біблія) двома кольорами – червоним і чорним. Повна назва твору за титулом – «Охтанк, сиречь Осмогласник, творение от части преподобнаго отца нашего Іоанна Дамаскина». На звороті титулу вміщено гравюру – герб Острозького, панегіричні вірші Костянтину Острозькому: «На гербъ ясне освещеного княжати Костентина Костентиновича» та вірш «Кресте, господствуй днесь...». Після них на 10 аркушах передмова двома мовами – церковнослов'янською –

«Предловіє указательно кый разум съдержит в себѣ книга сія» та українською – «Передмова указуючи, що за разум замикаєт в собѣ тая книга». У процесі створення «Октоїха» сталася сумна подія, помер моло-

стоїть за цими ініціалами – невідомо.

У відділі стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського зберігаються чотири примірники дерманського Октоїха, один з яких побутував у церкві села Рокитне. На ньому є кілька цікавих записів:

– що книжку у грудні 1681 року вклав до храму Успіння Богородиці в селі Рокитне степанський міщанин Климент Черетенко (благодійник не тільки зробив богоугодну справу, а й залишив своє ім'я у віках);

– «К сему Октоиху положил руку священник Феодор Скобелский презвитер сновидовицкий, на сей книге подписался в 1798 г.»;

– «Смотрил в сию книгу села Рокитного Попович Иоани Батуревич».

Яким чином рокитнівський Восьмигласник потрапив до столиці? На зламі XIX-XX сторіччя книжка надійшла до Волинського єпархіального давньосховища, що в місті Житомир. У радянський період опинилася вже у Києві.

Видання збереглося у великій кількості примірників, є в Державних публічних бібліотеках Санкт-Петербургу та Москви, Центральній науковій бібліотеці АН України, бібліотеці Києво-Печерської лаври, Львівській науковій бібліотеці ім.

Перенесення 1602 року В.-К. Острозький релігійно-культурний осередок з галаєливної княжої столиці Острога до спокійного Дерманя, напевно, викликане тим, що старий князь доживав останні роки і готу-

приклад даючи тым, которые хочут спасти ся, а досконалые наукою і письмом, а звлашча друкованемъ книгъ свитячи всим, подобячи ся старымъ святымъ инокомъ, которыхъ працы в писме і по нынешній день явны, для которыхъ і хвалены суть».

У Дерманському осередку зібралося гроно видатних освічених людей того часу – Ісакій Борискович, Даміан Наливайко, Іов Княгиницький, Кирило Лукаріє, Василь Суразький, Іов Борецький, – які працювали над виданням нових богослужбових та полемічних книг. За період існування дерманської друкарні (1602-1605 рр.) було видано чотири книжки. Найвизначнішою вважається «Октоїх». Її особливість полягала у тому, що книжка такого церковного жанру на українських землях ще не видавалась, і вона була вкрай необхідна.

Більшість вчених вважають, текст для «Октоїха» написав Дем'ян Наливайко за правилами з грецького оригіналу. Друкувати книжку розпочали 12 квітня 1603 року, а завершили 12 вересня 1604 року. Вона вийшла, як вказано в післямові, «коштом и накладом

дний князь – Олександр Острозький, надія українського православного люду. Про це повідомляється на останній сторінці післямови: «В лето 1603 месеца декаврія 2 дня преставися лагодчестивый князь Александр, восвода Вольнский, сын благоверного князя Костентина: велий плач и жалость отцу же и чадом остави, наипаче же христіаном, вси бо бяху чающе помощ тем уллучити в бедах и гоненіях, одержащих Христову церков».

Основний текст книжки складається з восьми частин (звідси його інша назва Восьмигласник), кожна з яких має свої гласи. Гарно проілюстрована заставками, кінцівками, ініціалами. Майстерно виконана гравюра із зображенням трираменного хреста на Голгофі. Післямова виконана церковнослов'янською мовою та підписана: «Даміанъ недостойный прозвितерь», цебто, її автор Дем'ян Наливайко (рідний брат Северина Наливайка та духівник В.-К. Острозького). Під підписом букви «І. Ф.», чие ім'я

В. Стефаніка, Львівському історичному музеї (з автографом Ісаака Борисковича), у Львівському національному музеї українського мистецтва, Ланцутському музеї, Рівненському красназвочному музеї, а також у Музеї книги та друкарства м. Острога.

Руслан ЛОБУР,
вчитель історії Томашгородської ЗОШ І-ІІІ ст. №2.

Гамі Заставка

ВСУБОТУ НА КСЯТИЦІ ВУСІВНИ

Вісник української церкви в Україні. Виходить щотижня. Заснований у 1991 році. Редактор: Іван Мухоморов. Адреса: м. Київ, вул. М. Коцюбинського, 15/17. Тел.: (044) 481-11-11. Електронна пошта: visnik@ukr.net

Шрифт

ДОВІДКА

Октоїх (Восьмигласник) – богослужбова книга православної церкви, містить чинонаслідування церковних служб: вечірні, повечірні, утрені, літургії для шести буденних днів тижня, а для недільних днів, крім того, малої вечірні і полуночниці. Пісенніви за способом співу поділяють на вісім гласів (наспівів), кожна з яких вживається протягом однієї седмиці (тижня). Виконання всіх гласів упродовж восьми тижнів називається у церковному статуті «стовном». Протягом року їх співають шість раз. Сьогодні «Октоїх» є обов'язковим атрибутом церковних богослужінь і належить до книг загального богослужіння.

Кінцівка з Октоїха